

Rocznik Slawistyczny, t. LXXII, 2023

ISSN 0080-3588

DOI: 10.24425/rslaw.2023.147266

Павло Гриценко*

Інститут української мови
Національної академії наук України
Київ

У пошуках нових шляхів пізнання: сторінками славістичного видання (і не тільки...)

Рец.: **Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu**, t. 74 (2019): Tom dedykowany Profesorowi Januszowi Siatkowskiemu. – 447 s.

1. Між постаттю і науковим текстом

Видання ювілейного збірника мовознавчих досліджень до 90-ліття доктора габілітованого, Професора Януша Сятковського було передбачуване й очікуване: його підготування стало слушною нагодою сказати слово про напрочуд активного в щоденній праці Ювіляра як яскравого й різнопланового лінгвіста, його науковий доробок. У різний час було опубліковано огляди наукових праць Я. Сятковського, підкреслено їхню роль у розвитку сучасної полоністики і славістики (Popowska-Taborska 1999; Dubisz 2014; Rembiszew-

* Pavlo Hrytsenko, Professor, Institute of the Ukrainian Language of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine.

<https://orcid.org/0000-0002-5363-6585>

e-mail: hrytsenko_pavlo@ukr.net.

ska 2019; Waniakowa 2019). Спираючись на досвід тісної співпраці з Професором за різних обставин, автори біографічних нарисів навели чимало промовистих фактів, які розкривають творчий шлях багатогранного мовознавця, його причетність до наукових шкіл і традицій, участь у численних міжнародних наукових проєктах, організаціях. Шлях Я. Сятковського – це активна творча праця понад сімдесят років, шлях поступового і невпинного виростання по висхідній. І вже тому цей ексклюзивний науковий досвід заслуговує на докладну увагу й спеціальне осмислення передусім мовознавцями... і не тільки.

Портрет Я. Сятковського як дослідника точно репрезентує його сукупний науковий текст – дослідження, опубліковані автором упродовж десятиліть, у яких виразно оприявлені його індивідуальний досвід пізнання мовних явищ, випрацьовані ним прийоми й аналітичні процедури; осмислення сукупного тексту як цілості відкриває перспективи використання іншими науковцями гносеологічних осягнень Професора. Для глибшого розуміння Сятковського-лінгвіста важливими є не лише окреслення тематичних обширів його досліджень, їх значення для дальшого розвитку відповідних напрямів мовознавства, а й рис портрета психологічного. Біографи й колеги Професора відзначають його виняткову ерудицію, що перебуває в постійному розвитку й розширенні; його глибоке проникнення у складний світ багатьох слов'янських та контактних із ними неслов'янських мов; підкреслюють вражаючу працездатність і системність наукової роботи; готовність до праці – індивідуальної чи колективної, дослідницької чи редакторської, як і організаційної, консультативної; з-поміж характерних рис зауважують нерозтрачений молодечий романтизм – постійне прагнення відкривати нове, досягати досконалості, високої якості всього того, над чим він працює¹. Мовознавство Професор сприймає як науку особливу – багатопланову, напрочуд складну й водночас захопливу, евристичний потенціал якої розкривається поступово. Не випадково до тих самих сюжетів автор повертається неодноразово, до-

¹ Пригадую характерний випадок із наукового життя Я. Сятковського. Коли Професор завершував останні приготування, аби передати до друкарні вже готовий рукопис нової великої книги (Siatkowski 2012), то з'ясувалося, що серед джерел одного з ретельно цитованих ним історичних словників слов'янських мов було виявлено необґрунтоване залучення писемної пам'ятки іншої мови. Така некоректність лексикографів – приписування фактів з історії однієї мови іншій мові – могла спровокувати помилки у визначенні ареалогії досліджуваних явищ, зокрема в окресленні конфігурації міжслов'янських ізоглос та їх дальшого інтерпретування. Розуміючи особливу наукову цінність кожної міжслов'янської ізоглоси, Професор без вагань засів за ґрунтовну ревізію тексту обширної книги ... хоча за кілька днів мав уже бути в Парижі, і ця подорож була давно запланована і профінансована. Гору, як завжди, взяла визначальна для Професора засада: спершу – якість наукової праці, і лише після цього – усе інше, навіть ... Париж.

повнює попередні опрацювання нововиявленими мовними фактами, оцінками чи застосовує нові аналітичні процедури.

Важливу інформацію про зміст та пізнавальну цінність досліджень Професора Я. Сятковського подають численні рецензії на його монографії, книги статей, словники. Нерідко на публікації Професора було по кілька відгуків у різних країнах, що засвідчує важливість обговорюваних проблем. Аналізуючи праці Я. Сятковського, нерідко – дискутуючи з автором, рецензенти не раз вдавалися до розлогого викладу своєї аргументації, представляли власні погляди, що так само виявлялося результативним для формування нових дослідницьких шляхів. Сьогодні ці віддалені в часі рефлексії залишаються свідченнями історії полоністики і славістики. Показово, що одна з перших публікацій Я. Сятковського, в основі якої була магістерська студія про діалектну лексику – назви традиційного будівництва й обробки деревини в говірках Вармії і Мазур (Siatkowski 1958), викликала жваве зацікавлення у славістів трьох зарубіжних країн. Праця стала, зокрема, предметом докладного аналізу відомого російського славіста й балтиста Б. Ларіна, спонукала його до загальних міркувань про лінгвістичну географію як метод, специфіку континуальних і регіональних атласів, особливо – про прийоми, глибину й коректність історичної інтерпретації зафіксованих на картах та в описах діалектних одиниць (Ларин 1962). Зазначимо, що генетизм як окремих напрям дослідження лінгвальних елементів і явищ, до якого вдався молодий дослідник у цій монографії і на що рецензент звернув особливу увагу, згодом не тільки зазнав употужнення, а з роками перетворився у невід’ємний складник аналізу кожного діалектного явища, став пізнаваною рисою наукової творчості Сятковського-діалектолога. Нагадаємо, що виданням книги Я. Сятковського було розпочато публікацію серії монографій *Studia warmińsko-mazurskie*, яка згодом прислужилася для створення *Słownika gwar Ostródzkiego, Warmii i Mazur*. Видання цієї серії посилювали традиції польської лінгвістичної географії, на той час уже представлені цінними атласами М. Малецького і К. Ніча (з Підкарпаття, від 1934), З. Штібера (з Лемківщини, від 1957), Ю. Тарнацького (із Полісся й Мазовша, 1939), початком видання *MAGP* (від 1957). Польські лінгвісти переживали загальне піднесення діалектологічних та лінгвогеографічних ідей, очікували на удоступнення матеріалів інших створюваних діалектних атласів (із великопольського, кашубського, східномалопольського ареалів), долучилися до створення *Загальнослов’янського лінгвістичного атласу* (ЗЛА). З атласами пов’язували сподівання на нову, значно вищу якість емпіричного забезпечення науки про польську мову. Водночас ретельно вивчали досвід інших слов’янських та неслов’янських лінгвогеографічних шкіл. У польській традиції простір функціонування мови чи окремих діалектів, локальна віднесеність, ареальні параметри кожної мовної одиниці стали відігравати дедалі важливішу роль у пізнанні сучасного стану й минулого мовних явищ. Відбувалася інтенсивна розбудова окремої *просторової парадигми* польської

лінгвістики – зі специфічними завданнями, результатами аналізу, формуванням нових перспектив пізнання, новою метамовою. *Простір* поступово утверджувався поряд із *часом/діахронією* як важливий напрям дослідження мови. У силовому полі ідей оновлюваної польської і слов'янської діалектології відбувалося становлення Сятковського-мовознавця, як і професійне виростання багатьох колег його покоління, праці яких згодом відчутно вплинули на розвиток полоністики і славістики.

Науковий доробок Я. Сятковського – це різнооб'єктні й різнотематичні праці про явища багатьох слов'янських і неслов'янських мов. Проте тематичне і мовне розмаїття не заступило виразного домінування центрального об'єкта пізнання – польської мови. І навіть тоді, коли назва праці однозначно вказує на інший, не-польський мовний простір, зміст праці найчастіше засвідчує її польськоцентризм, бо визначальним стрижнем студії залишається поглиблення знань про польську мову, її сучасний стан чи розвиток у часі, про формування й особливості польських діалектів, характер пограниччя з іншими мовно-культурними континуумами та взаємодію з ними. Показова щодо цього низка студій Я. Сятковського про чеську мову, якій дослідник віддав багато років творчої праці. Якщо фундаментальна діалектологічна студія *Dialekt czeski okolic Kudowy* (Siatkowski 1962) зовні зберігає ознаки тематичного герметизму, ніби замкнута в просторі богемістики, а польськість виявлена лише частково, насамперед через географію (розташування діалекту – *чеського кутика* – на терені Польщі) та розрізнені лапідарні ремарки про польську етномовну присутність в окремих населених пунктах², то в працях *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim* (Siatkowski 1965, 1970), у серії статей про лексеми, традиційно оцінювані дослідниками як богемізми в польській мові (перепрацьовані й доповнені статті згодом переросли в спільній з М. Басаєм праці у формат словника: Basaj/Siatkowski 2006), увагу зосереджено насамперед на польській мові, її змінах унаслідок тривалої чесько-польської взаємодії. Подібний розподіл пізнавальних домінант демонструють і дослідження Я. Сятковського про німецько-польську інтерференцію. У працях, присвячених германським впливам на польський континуум, і в студіях про мовні наслідки польської мовно-культурної присутності на німецькомовних

² Монографія (Siatkowski 1962) досі залишається важливим джерелом надійної лінгвальної інформації, мовною пам'яткою, до якої доцільно повертатися для вивчення динаміки острівного редуکتивного діалекту в часі, для з'ясування історії його носіїв; водночас це модель класичного дескриптивного представлення говірок з увагою як до численних власне мовних деталей, так і до свідчень демографічних (включно з фіксацією прізвищ родин мешканців), історичних, етнографічних й економічних, з особливо цінним додатком – добіркою діалектних наративів (42 тексти), які вже стали пам'яткою локального мовлення середини ХХ ст. Наукове значення комплексного аналізу чеських говірок підкреслили у своїх відгуках провідні богемісти (С. Утешени, П. Янчак, Д. Шлосар, О. Улічни).

теренах, спираючись на ретельний формальний аналіз мовних елементів, ураховуючи найменші прояви їх змін, беручи до уваги ареальні характеристики та різноманітні супровідні історичні свідчення, автор аналізує численні мовні одиниці різної генези, незмінно витримуючи полоністичне спрямування цих досліджень (праці реопубліковано в книзі: Siatkowski 2015). Відома оцінка, що богемістичні зацікавлення Професора становлять один із головних його дослідницьких інтересів (Waniakowa 2019: 21). Таку оцінку так само можна поширити і на його германістичні, східнослов'янські й загальнослов'янські праці з їхнім виразним полоноцентризмом. У своїй сукупності праці Професора Я. Сятковського як цілісний науковий текст ілюструють важливу методологічну засаду: пізнати окремий етномовний континуум (зокрема – польський) можна лише за умови докладного системного вивчення його ареального контексту, іншомовного довкілля – широкої зони міжетнічної й міжмовної взаємодії, ураховуючи наслідки міжетнічних контактів різного часу, їхнє спрямування, форми вербального оприявлення та динаміку інтенсивності. Важливо, що аналітичні сюжети про структурно різноманітні наслідки взаємодії польської з іншими мовами автор синтезував задля встановлення реєстру визначальних пізнаваних маркерів, які характеризують відповідні контакти, тому можуть бути використані як інструментарій верифікації наслідків польсько-чеських, польсько-німецьких чи польсько-східнослов'янських контактів (напр.: Siatkowski 1996: 238–246).

Увагу славістів до праць Я. Сятковського як комплексного багатопланового наукового тексту забезпечують не тільки глибокі й часто новаторські авторські пояснення численних мовних фактів, розмаїття залучуваних із різноманітних джерел лінгвальних свідчень (серед широкого кола задокументованих мовних одиниць натрапляємо на рідкісні елементи особливої евристичної цінності), а й використані прийоми аналізу, моделі пізнання, застосування яких виявляється результативним і в дослідженні інших лінгвальних об'єктів³. Що кожен мовний знак має неповторну історію, зберігає сліди складного поєднання різних чинників і відбитки різного часу, засвідчують непоодинокі випадки, коли навіть використання комплексу аналітичних процедур, урахування різних параметрів лінгвальних елементів виявляється недостатнім для отримання очікуваного результату, тому проблема залишається не до кінця з'ясованою, що змушує вдаватися до так званого арбітражного її розв'язання (Basaj/Siatkowski 2006: 5).

³ Для визначення богемізмів до критеріїв власне мовних (фонетичних і морфологічних) Я. Сятковський додає „kompleksowe uwzględnianie różnorodnych czynników pozaformalnych, jak geografia i historia wyrazu, jego znajomość w gwarach, semantyka, przynależność do określonego kręgu terminologii [...]”. Właściwą decyzję warunkuje też przekonująca etymologia wyrazu” (Basaj/Siatkowski 2006: 5); така універсальна матриця може бути застосовною й результативною в дослідженнях запозичень із різних мов.

Серед діалектних матеріалів, записаних за питальником з метою укладання лінгвістичних карт, нерідко трапляються структурно похідні мовні одиниці з непрозорою (затертою) мотивацією. Опрацьовуючи матеріали різних структурних рівнів, насамперед лексичні, до атласу діалектів Кашубщини, а згодом – у значно ширших обсягах – для створення багатомовних *Загальнокарпатського діалектологічного атласу* (ЗКДА), *Загальнослов'янського лінгвістичного атласу* (ЗЛА) та *Лінгвістичного атласу Європи* (ЛАЄ), Я. Сятковський часто поставав перед необхідністю з'ясувати не лише походження (джерело виникнення, етимон) мовної одиниці, кваліфікувати елементи як питомі чи як запозичені (що нерідко мають складну історію поширення в іншомовних теренах), а й визначати етапи їх розвитку, моделі структурних трансформацій. Розв'язувати такі завдання завжди доволі складно, особливо стосовно лексики, бо кожне слово зберігає у своїй структурі численні зміни, що постали впродовж тривалого часу функціонування в діалектах, і ці зміни необхідно розпізнати й кваліфікувати, аби зіставити з іншими генетично спорідненими словоформами, щоб згодом точно відтворити на карті просторові параметри – ареал поширення, а нерідко ще й пов'язати ізоглосою віддалені між собою окремі зони в межах картографованого континууму. Просторова параметризація надає мовним знакам нового інформаційного наповнення, відкриває нові інтерпретативні перспективи, увиразнюючи приховані від безпосереднього спостереження свідчення про джерела, напрямки та інтенсивність міжетнічних впливів, їхню часову глибину. Час і умови постання в діалекті мовного знака як параметри досліджуваної словоформи особливо складні для з'ясування, що зумовлено насамперед рівнем розвитку історичної лексикографії, який залишається нерівномірним стосовно різних слов'янських мов. Спираючись на досвід докладного аналізу чесько-польської взаємодії за писемними пам'ятками різного часу (від XVI ст. і пізніше; численні праці реопубліковано в: Siatkowski 1986), Професор узяв за правило розглядати параметр простору у зв'язку з часовими характеристиками слів, словоформ, не обмежуючись лише відсиленням до етимона, зокрема в опорі на етимологічні словники, що переважає в студіях багатьох дослідників. Значимо, що, попри значні досягнення етимологів-славістів, у цих словниках традиційно не висвітлюють питання часу та шляхів постання в досліджуваній мові аналізованих вокабул, не розкривають просторових характеристик. Хоча відомо, що поява трансформованої словоформи питомої лексеми чи закріплення в ужитку запозиченої з іншої/інших мов лексеми в різних локусах етномовного континууму відбувається зазвичай у різний час. Зокрема запозичені елементи, які потрапили усним шляхом, можуть або зберегтися в говірках первісного проникнення як локалізми, або іррадіювати на інші терени, утворюючи окремі ареали, а згодом можуть увійти в писемний дискурс і навіть потрапити до літературного стандарту. Історія формування лексики діалектів залишається поза сферою

етимологічних словників, що перекладає необхідність розв'язання цих складних завдань на упорядників та інтерпретаторів лінгвістичних карт. Тому важливим щодо цього є досвід Я. Сятковського: передкартографічне вивчення багатьох номінативних одиниць, які потрапили в коло записаних для лінгвістичних карт матеріалів, спонукало до вичерпного встановлення їхніх сучасних просторових параметрів та гіпотетичного часу постання в досліджуваних діалектах. Для цього Професор вивчав усі доступні діалектні джерела (задля окреслення реального простору буття слова в діалектах), свідчення історичних, етимологічних словників (для оприявлення версій генези та формальних і семантичних перетворень у часі) та спеціальної літератури (задля аналізу наявних моделей верифікацій попередниками). Інформаційна база, змодельована на такій широкій джерельній основі, розкриває *топохронографічну* панораму кожного мовного знака, що передбачений для картографування, забезпечуючи точне окреслення ролі поданих на картах структурних елементів у формуванні цілісного континууму. Студії Я. Сятковського, що постали із практичних потреб підготування лексичних карт ЗКДА та, особливо, ЗЛА, усталили окремий жанр мовознавчих праць, змістову константу яких становить *топохронографія* – вичерпне представлення мовної одиниці в сучасних просторових параметрах із урахуванням часу її появи в різних сегментах континууму. За умови дистантного розташування в діалектному просторі тотожних словоформ чи структурно споріднених одиниць особливо цінні свідчення про міграційні рухи носіїв говірок, що ускладнювали міждіалектні відношення в континуумі⁴. Неодноразово було виявлено, що топографія мовних одиниць на різних часових зрізах не є тотожною, а спостережуваний ареал оцінювано як скромні залишки давніших значно ширших ареалів (Siatkowski 2012: 160).

Топохронографування як прийом аналізу структурних елементів говірок має перспективу розвитку насамперед завдяки поглибленню лінгвістичного аналізу через урахування кореляції свідчень про простір і час мовних явищ; важливою передумовою розвитку цього типу мовознавчих опрацювань є значне розширення просторової та історико-мовної інформації, адже нові діалектні атласи, словники, лексикологічно коментовані писемні пам'ятки спонукають до залучення нового матеріалу, верифікації раніше оприявлених оцінок і кваліфікацій мовних одиниць. Про такий тип мовознавчих досліджень П. Жиго зауважив:

Tieto práce poskytují vel'ké množství poznatkov, odkrývající d'alšie možnosti interpretácie prirodzeného vývinu slovanských jazykov a identifikácie

⁴ Оpubліковані в різноманітних виданнях численні студії Я. Сятковського про топохронографію номінативних одиниць у різних слов'янських діалектах реопубліковано в: (Siatkowski 2004, 2005, 2012a, 2015; Rembiszewska/Siatkowski 2018, 2021).

adaptačných procesov slov nedomácheho pôvodu v slovanskom jazykovom prostredí (Žigo 2019: 208).

Закономірно, що такий прийом комплексного дослідження діалектних явищ набуває поширення в сучасній славистиці, що, зокрема, засвідчують опубліковані в PF 2019 нові студії.

2. Нові діалектні матеріали і нові прийоми дослідження слов'янських діалектів

Широкий тематичний діапазон досліджень структурно різнопланових мовних одиниць, залучення для студіювання унікального мовного матеріалу, виформування інноваційних узагальнень, що часто мають методологічне спрямування, ясний і доступний стиль викладу – усі ці визначальні риси наукових праць Професора Я. Сятковського усталили широке зацікавлення його науковим доробком. Формою реалізації таких зацікавлень є численні відгуки-рецензії на його студії (див.: *Dorobek 2022; Bibliografia 2019*) та опри- явлені в працях сучасних славістів рефлексії на його думки, оцінки, викорис- тання апробованих Професором процедур опису. Зібрання таких студій славістів різних країн склали, зокрема, спеціальні видання „Prace Filologiczne” (PF 1999; PF 2019), які опубліковано з нагоди ювілеїв науковця.

Книгу PF 2019 підготовлено до 90-ліття Професора Я. Сятковського. Її відкриває інформаційно наповнена, із виразним додатком позитивних оцінних конотацій, стаття Я. Ванякової про сфери досліджень Професора, сторінки його життєпису, маловідомі побутові деталі, завдяки чому увираз- нено загальний портрет науковця (*Jubileusz Profesora Janusza Siatkowskiego*; с. 13–30). Авторка справедливо зазначає, що докладний огляд тематики і ко- ментування змісту праць ученого могли б скласти спеціальну монографію, із чим можна цілковито погодитися. Адже поза текстами Я. Ванякової та інших біографів Професора залишилося багато деталей, вартих спеціального аналі- зу, зокрема щодо евристичної ваги, методичних прийомів та методології його праць, зі спеціальною увагою до доцільності та перспектив їх дальшого ви- користання славістами різних шкіл. Зазначимо, що без так очікуваного від авторів біографічних нарисів про Я. Сятковського докладного розгортання залишено часовий, подієвий та людський контексти, які впливали на добір дослідником об'єктів вивчення, використання прийомів пізнання та ре- зультати студій. Коли людина так плідно працює в науці понад 70 (!) років, співпрацює в багатьох міжнародних дослідницьких колективах, упродовж

багатьох років поєднує наукову діяльність з організаційною, адміністративною і громадською, то, закономірно, її біографія стає невід'ємною від історії науки. І вже ця обставина спонукає до уважного вивчення діяльності особистості в науці в контекстах відповідного часу.

На жаль, час зневирає контексти. Імовірно, тому недостатність уваги до реального хронотопу, обставин розвитку науки стала звичною для багатьох студій історико-біографічного жанру. Зазначимо, до прикладу, що вже сьогодні для багатьох лише частково доступна інформація про співпрацю Я. Сятковського з видатним славістом попереднього покоління З. Штібером та з представниками його школи⁵. Доволі скупою є інформація про складні етапи реалізації унікальних багатомовних лінгвогеографічних праць – ЗКДА, ЗЛА, ЛАЄ, про роки гострих дискусій щодо методології й техніки підготовки карт, про складні наукові пошуки помислодавців цих проєктів⁶, про кілька поколінь співтворців цих фундаментальних праць, про їхній вплив на розвиток сучасного мовознавства. Тому особливу цінність мають публікації Я. Сятковського, із яких можна довідатися про надзвичайну складність проблем, які доводилося розв'язувати в щоденному опрацюванні матеріалів до карт багатомовних атласів. Це було пов'язано як із віднесенням аналізованих явищ до відповідного структурного рівня – фонетики чи морфології, так і зі встановленням джерел запозичень та умов і шляхів їх просування у просторі слов'янських діалектів (Siatkowski 2001–2002; 2012b). Усвідомлення складного шляху від емпіричних діалектних записів до їх картографічного представлення по-новому поглиблює розуміння лінгвістичного змісту та евристичної цінності карти як спеціального наукового тексту, уможлиблює урахування специфіки карти залежно від типу атласу – одномовного чи багатомовного, континуумного чи регіонального. Вражає кількість і складність карт, підготовлених Професором Я. Сятковським до названих багатомовних атласів, які різняться між собою як визначальними засадами, завданнями, метою створення, так і колом відтворених на картах мов, кожна з яких додає свої специфічні проблеми в передкартографічне опрацювання матеріалу. Із численних коментарів до карт чи до окремих мовних одиниць, представлених на картах, стає очевидним, що карта в будь-якому атласі – це насамперед авторське розв'язання мовознавчих, нерідко – й історико-культурологічних завдань, і що лише на підставі широких підготовчих студій можливе повноцінне відтворення просторових характеристик відповідних явищ.

У цілому Я. Ванякова здійснила вдалий упевд до майбутнього докладного дослідження наукових досягнень Професора Я. Сятковського в контексті

⁵ Цінні, почасти унікальні свідчення про З. Штібера зібрано у спеціальному виданні (Stieber 2013) із докладними узагальненнями (Siatkowski 2013).

⁶ Для історіографії ЗЛА важливе значення мають спеціальні дослідження (Siatkowski/Waniakowa 2013; див. також: Калнынь 2002).

концептуального розвитку славістики і полоністики другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

У виданні PF 2019 вміщено дослідження з різних напрямів славістики, які насамперед близькі науковим пошукам Професора, стосуються проблем методології й історії діалектології, лінгвістичного картографування й ареалогії, етимології, дескрипції явищ різних структурних рівнів слов'янських діалектів і мов, міжмовних контактів.

Цінну інформацію про етапи становлення чеської діалектології, зокрема про етапи й прийоми формування емпіричної бази для синтезу про чеські діалекти та створення чеського лінгвістичного атласу подала М. Іреїнова (*Nářeční výzkum v Čechách, na Moravě a ve Slezsku od poloviny 20. století do současnosti – metody, výsledky*; с. 59–67). Переконливо окреслено роль фольклорних та етнографічних матеріалів на початковому етапі формування знань про чеські діалекти. Спершу матеріали збирали переважно анкетним способом (із застосуванням спеціальних питальників), їхня загалом висока якість уможливила широке використання отриманих емпіричних свідчень. Важливою для сучасної славістики є інформація про застосування чеськими діалектологами новітніх цифрових технологій, зокрема для опрацювання діалектних текстів та формування діалектологічного архіву. Зазначимо, що авторка відшукала архівні матеріали про участь Я. Сятковського в обстеженні чеських говірок на терені Польщі для укладання чеського атласу, подала унікальні світліни з експедицій Професора. Говорячи про сталий творчий зв'язок Я. Сятковського з проектом *Český jazykový atlas*, варто було нагадати, що серед сучасних славістів Професор виявився найуважнішим читачем чеського мовного атласу і його незмінним рецензентом (опублікував розгорнуті рецензії на всі п'ять основних і додатковий том атласу: SFPS 32: 365–378; SFPS 35: 335–347; SFPS 37: 255–266; SFPS 38: 219–233; SFPS 42: 311–325; SFPS 48: 295–300), а також не оминув увагою регіональний моравський атлас Л. Чижмарової (SFPS 38: 211–217). У рецензіях та спеціальних аналітичних оглядах автор підкреслив значення лінгвального змісту карт для пізнання сучасного стану й минулого чеської мови, для розвитку богемістики і славістики в цілому, а також відзначив застосування різноманітних графічних розв'язань на картах, що згодом виявилось придатним у підготуванні карт ЗЛА.

На інтерпретації української діалектної лексики окремого граматичного класу – прислівника – зосередила увагу Т. Ястремська (*Локативні прислівники в говірках української мови: лексикографічне моделювання*; с. 69–80), підкресливши, з одного боку, складність виділення лінгвального об'єкта (адже тотожну семантику обставин у діалектах можна передавати або сполучками *прійменник + іменник*, або прислівником), а з іншого боку, наголосивши на ролі синтагматики, усталеної сполучуваності у формуванні семантичної структури цих одиниць. Звернуто увагу на семантику прислівників, ускладнених кількома префіксами, що здебільшого з походження є дав-

німи прийменниками. Прислівники такої структури в українському континуумі поширені насамперед у карпатському регіоні; творення прислівників із двома і більше префіксами, що співвідносне зі структурою поліприйменникових сполук з іменником, відоме, крім українських карпатських діалектів, також у говірках болгарських (досліджували М. Младенов, С. Керемидчиева) та македонських (М. Маркович). Такі прислівники утворюють українсько-південнослов'янську граматичну ізоглосу (Гриценко 2015: 21–23). Поглиблений розгляд семантики прислівників у зв'язку з концептуалізацією картини світу українців подано в (Ястремська 2021).

Стаття С. Керемидчиевої (*Лексикографско представяне на диалектна кулінарна лексика*; с. 81–92) репрезентує важливий лексикографічний проєкт болгарських діалектологів – створення тематичного словника болгарської народної кулінарії. Об'єкт вербалізації – їжа і напої – для болгар, як і кожного народу, є важливим ідентифікатором етнічної/національної самобутності⁷. Етнокультурна цінність таких словників, їх широке використання поза різноманітними мовознавчими студіями є очевидними. Авторка описала тип словника (диференційний стосовно літературного стандарту), розкрила складність визначення меж залучуваного матеріалу, способи представлення просторових характеристик вокабул, їхніх формальних варіантів та стилістичних особливостей функціонування. З опису зрозуміло, що автори планують залишити поза словником окремі семантичні групи дієслів (дії і стани людини, пов'язані зі споживанням їжі й напоїв; різновиди кулінарної обробки продуктів), що може зумовити деяку інформаційну неповноту (нагадаємо, що дієслова, прислівники і службові частини мови традиційно залишаються менш опрацьованими в діалектних словниках). Схвалення заслугове орієнтація авторів словника на повноту представлення просторових характеристик мовних одиниць, на урахування інформації з болгарських анклавів України, Молдови, Румунії. Нагадаємо, що з окремих переселенських болгарських говірок в Україні в останні роки опубліковано кілька нових словників, що можуть слугувати джерелом важливих матеріалів для створюваного лексикону (див.: Колесник 2019, 2022).

Окремий розділ книги становлять студії про різні явища у структурах окремих слов'янських мов чи в їх зіставленні; зрештою, і тоді, коли, здавалося б, об'єкт пізнання не виходить за межі однієї мови, репрезентовані діалектні матеріали й висновки з їх аналізу зазвичай виявляються евристично цінними для широких міжслов'янських досліджень.

⁷ Зауважимо, що навіть тематично однорідний збірник текстів із українських діалектів про приготування лише однієї страви – *борщу* – демонструє значне варіювання номінації в континуумі, тісний зв'язок появи кулінарних назв із локальною традиційною культурою, збереження архаїчного шару семантики давніх лексем, а також збереження в наративах архаїчних типів синтаксичних сполук (Борщ 2019).

Синтезуючи власні акцентологічні студії й досвід інших відомих македоністів, І. Савицька подала докладний опис визначальних характеристик наголошування в македонській літературній мові та діалектному просторі (*Miejsce akcentu w języku macedońskim*; с. 95–115). За багатоаспектним змістом і стилем стаття нагадує лапідарний виклад цілісного монографічного дослідження. Авторка проаналізувала вплив різних чинників на наголошування, окреслила пізнавані риси македонської акцентуації – виразну тенденцію до сталого місця наголосу (на третьому складі від кінця у три- і більшескладових словах, а у двоскладових – на другому складі від кінця слова). Водночас І. Савицька відзначає:

Mimo iż miejsce akcentu jest określane w płaszczyźnie fonetycznej i akcent nie jest ruchomy, w praktyce akcent może padać na różne sylaby w wyrazie. Macedońskie wyrazy co najmniej trzysylabowe mogą być akcentowane na trzeciej sylabie od końca, na drugiej sylabie od końca; wyrazy co najmniej dwusylabowe mogą też mieć akcent na sylabie ostatniej. Od głównej zasady akcentowania jest dużo odstępstw (с. 97).

Зауваження про наявність багатьох відхилень від загальних правил має методологічний сенс, підкреслюючи неможливість механічного застосування сформульованих вище правил визначення місця наголосу залежно від структури слова. Поєднання різних залежностей місця наголосу у слові спонукало до формулювання узагальнення щодо функцій наголосу в македонській мові:

[...] nie można powiedzieć, że konsekwentnie pełni on funkcję delimitacyjną. Nie pełni też funkcji dystynktywnej, a jedyną jego funkcją jest funkcja kulminacyjna, na podstawie której określamy liczbę jednostek prozodycznych w tekście (id.).

Окремо розглянуто акцентуацію складних слів: у частині випадків наголос падає на другий складник композита; в інших випадках наголошування підлягає загальним правилам безвідносно до кількості компонентів складного слова. Звернуто увагу на наголошування словоформ окремих граматичних класів (прикметники, прислівники, числівники, особливо складені) та на генезу слова – питома чи запозичена лексема. Підкреслено, що запозичення (латинізми, германізми, англізми) часто не сповна підлягають адаптації до македонських моделей наголошування (с. 99–100). Встановлено, що на місце акценту може впливати темп мовлення, довжина слова (ці типи залежностей місця наголошування у слові виявляються в різних мовах) і навіть графіка, зокрема написання складного слова з дефісом чи без нього, що, ймовірно, регулює темп читання-вимовляння, відтак – і наголошування. Важливо, що проаналізовано ареальне представлення моделей і тенденцій наголошування в македонському континуумі, яке спирається на ґрунтовні джерела про македонські діалекти, ураховано тісні зв'язки із суміжними мовами, із якими македонський мовний ландшафт об'єднують окремі акцентні риси.

Широкий набір параметрів аналізу, підпорядкованість ідеологемі повноти опису явища, типи прогнозованих висновків – усе це виказує загальне методологічне спрямування праці І. Савицької. Запропонована матриця опису македонського наголошування актуальна ще й тому, що в слов'янській акцентології наявні відчутні лакуни в дослідженні акцентуації окремих континуумів, а також у з'ясуванні закономірностей ареального варіювання цієї важливої ознаки діалектів, її картографічного представлення та використання цієї інформації в ареально-типологічних і порівняльно-історичних славістичних дослідженнях.

У РІ 2019 опубліковано кілька описів окремих граматичних явищ, що в контексті нового етапу роботи над ЗЛА – створення серії випусків, присвячених граматиці слов'янських діалектів, – особливо актуальні, хоча й безвідносно до проекту ЗЛА такі студії мають самодостатню цінність. Таким є дослідження М. Хохола про вирівнювання в говірках східної частини східнославацького діалекту відмінкових форм іменників унаслідок внутрішньопарадигмальної та міжпарадигмальної взаємодії (*Výrovnávanie deklináčnych prípon substantív vo východnej časti východoslovenských nárečí*; с. 117–133). На широкому матеріалі автор розглянув форми кожного відмінка, що мають варіанти флексій, прокоментував причини формальних змін, зокрема вплив одного відмінка на інший. Презентований у статті широкий ілюстративний матеріал надається до використання в порівняльних міжслов'янських студіях (напр., поширена у східнославацьких говірках форма орудного відмінка з прийменником для вираження власне інструментальної семантики – *žal'i zo sérpoma* 'жали [пшеницю] серпами', *rozmetal'i z vidloma* 'розкидали [гній] вилами' (с. 131–132) – добре засвідчена в інших слов'янських, зокрема українських, діалектах, утворює міжслов'янську граматичну ізоглосу). Так само не замикається словацьким континуумом, а має надійні іншослов'янські відповідники описане А. Ференчиковою варіювання синтаксичних структур $S+Inf+S_{Acc} // S+praep S_{Acc} +Inf // S+SVerb$, яке релевантне для диференціації словацького діалектного простору і водночас поширене в інших слов'янських діалектах (*Niektoré typy nezhodného prívlastku v slovenských nárečiach*; с. 155–161). Проаналізовані синтактично неузгоджені структури мають у словацьких говірках різну генезу, окремі з них постали внаслідок контамінації синонімічних синтаксем, інші становлять редуковані варіанти структурно складніших синтагм. Деякі синтаксеми на цих теренах функціонують віддавна, задокументовані писемними пам'ятками (від XVII ст.). Ці мовні одиниці диференціюють словацький діалектний простір, тому є важливими для його пізнання, хоча, як підкреслила А. Ференчикова, досі не потрапляли в поле уваги дослідників цих діалектів. Причину таких дослідницьких лакун вона вбачає в орієнтуванні попередніх авторів під час експлорації говірок на спеціальні питальники, а не на тексти (наративи) спонтанного діалектного мовлення, тому робить важливий висновок, що серед джерел для вивчення

синтаксису говірок першість має належати діалектним текстам. Важливо, що подібні до словацьких типи структурного варіювання синтаксем зафіксовано в українських діалектах (відбито на картах і в матеріалах АУМ), а також виявлено в південноросійських говірках. А. Ференчикова привертає увагу дослідників інших слов'янських діалектів до аналізованих структур, провокуючи сподівання, що виявлені нові свідчення можуть змінити конфігурацію міжслов'янських синтаксичних ізоглос, а також додати до вже відомих нові міждіалектні синтаксеми-альтернанти, що поглибить з'ясування їхньої генези. Стаття виразно підкреслює важливість синтаксису в загальному пізнанні діалектного простору.

Евристичні можливості діалектних текстів демонструє дослідження Г. Карась окремих синтаксичних конструкцій у латеральних польських говірках (*W tej rzeki. Miejsownik liczby pojedynczej rzeczowników żeńskich twar-dotematowych w gwarach polskich na Litwie*; с. 135–154). Авторка намагається розкрити потенціал різних дослідницьких процедур. Виявлені варіанти флексій місцевого відмінка іменників жіночого роду на *-a* з основою на твердий приголосний у польських говірках литовсько-латисько-білоруського порубіжжя кваліфіковано як наслідок впливу типових для цих польських говірок фонетичних процесів (акання, ікання, звуження артикуляції ненаголошеного [e] до [y]/[i]), індукції – впливу давального відмінка на місцевий (так постали 14,7% прикладів від усіх 368 ексцерпованих із текстів), а також міжмовної взаємодії (як наслідок білоруського впливу пояснено поширення флексії [-y], а найвиразніше білоруський і російський вплив спостережено в іменниках з основою на *-k-*, *-g-*). Зафіксовано тенденцію до незначного («негострого») протиставлення за досліджуваною ознакою говірок двох локусів – ігналінського та езіоровського. У цілому відзначено високий ступінь збіжності зафіксованих у говірках різновидів флексій із загальнопольським стандартом, водночас констатовано мінімальну залежність від російського і білоруського типів оформлення локативу цих іменників. Прикметною формою статті є представлення всього виявленого в текстах матеріалу, який скласифіковано за різновидами флексій, що має цінність як джерело інформації для дальших зіставних студій. У статті доведено, що методологічно перспективним у вивченні синтаксису є: а) опора на діалектний текст (мовлення); б) суцільний (не вибірковий) опис виявлених варіантів мовного явища; в) застосування статистичної параметризації опрацювання матеріалу.

Зосередивши увагу на семантиці прикметників, похідних від словосполучки *bez dna*, Я. Соколовський (*Uwagi o znaczeniu słowiańskich przymiotników motywowanych wyrażeniem przyimkowym bez dna*; с. 163–170) поновно актуалізував важливі методологічні засади, пов'язані з конфронтативними дериватологічними дослідженнями слов'янських мов, які раніше на широкому матеріалі репрезентував у праці (Sokołowski 2000). Автор підкреслює доцільність/необхідність охоплення не лише базових значень дериватів, а й по-

хідних, вторинних значень, що можуть мати метафоричну природу і далеко відходити від первісної семантики. Увагу до вторинних значень дериватів посилює та обставина, що однакові вторинні семантики нерідко відомі в різних слов'янських мовах, є інтегрувальними. З'ясування природи міжслов'янських ізосем залишається актуальним завданням зіставної дериватології й семасіології. Ця проблема перебуває у стані поступового «виростання» – нагромадження списків міжслов'янських ізосем, виявлення яких завжди було складним і тривалим у часі.

Низка опублікованих у виданні праць – це студії про номінацію окремих понять чи про окремі лексеми в слов'янських діалектах з увагою до їх формального, семантичного варіювання, географії, історії постання та міжслов'янських зв'язків. Важливо, що в багатьох статтях сформульовано нові проблеми пізнання діалектних явищ, запропоновано нові/оновлені прийоми аналізу. Ці студії розвивають жанр лексикологічних праць з орієнтацією на повноту мовознавчого опису кожної мовної одиниці. До формування цього напрямку в 70–80 роках ХХ ст. багато зусиль доклали М. Толстой (1997), а в останні десятиліття – Я. Сятковський, який подав вичерпні історико-етимологічні пояснення й ареалогічні коментарі до назв багатьох десигнатив, репрезентованих на картах ЗЛА (Siatkowski 2003a, 2003b). У таких студіях особливо цінним є цілісний синтез вичерпної на момент дослідження інформації, унаслідок аналізу якої нерідко народжується нове пояснення умов постання виявлених у матеріалах формальної структури, семантики лексем, а також мотивів номінації.

На обґрунтування нової інтерпретації мотивів номінації польських назв рослини *blawatka* спрямувала докладний опис Я. Ванякова (*Polskie gwarowe nazwy chabry blawatka, Centaurea cyanus L. na tle słowiańskim i europejskim*; с. 173–187). Продемонстровано, наскільки складним для дослідників є визначення реєстру народних флороназв у кожній мові (ряди назв виявляються практично незакритими і невичерпними), якими нерідко контроверсійними є окреслення чинників вибору мотивів номінації, які до того ж часто виявляються спільними чи близькими в мовах і культурах різних народів, що передбачає спеціальний аналіз і пояснення⁸.

Хоча сюжет про назви райдуги у славістиці й індоєвропеїстиці належить до опрацьованих докладно (у порівняльно-історичному, етимологічному, етнолінгвістичному, мотивологічному та ареалогічному планах), усе ж М. Антропов знайшов ще один важливий аспект аналізу. Зіставивши у спеціальній студії (*Назвы вясёлкі ў матэрыялах Агульнаславянскага лінгвістычнага атласа: погляд з беларускага боку*; с. 197–205) відтворення назв райдуги в білоруському діалектному атласі (ДАБМ) та в матеріалах ЗЛА, автор актуалізував

⁸ Нові студії про окремі назви блаватки в польських діалектах подано в: (Czyżewski 2021; Rembiszewska/Siatkowski 2021: 284–292).

важливу гносеологічну проблему – повноти/вичерпності репрезентування об'єкта пізнання в нових лінгвістичних працях (серед них – і в ЗЛА). Якщо є очевидним, що частина національних матеріалів не потрапляє на карти ЗЛА через відносно рідку мережу населених пунктів (напр., із відомих 35 білоруських назв райдуги лише 14 зафіксовано в білоруських матеріалах ЗЛА), і якщо ситуація неповного (часткового) представлення національних матеріалів у синтетичній загальнослов'янській праці є типовою для всіх слов'янських діалектних континуумів, то постає необхідність використання іншого додаткового формату задля створення вичерпного (наближеного до вичерпного) реєстру відповідних мовних одиниць незалежно від частоти їх виявлення (фреквенції) у діалектах. Лише на підставі відносно повного реєстру можна оцінювати стан міжслов'янських ізоглосних пов'язань, виявляти ареалоутворювальні елементи на тлі малопоширених чи ексклюзивів (унікалізмів – за М. Антроповим, с. 201). Зазначимо, що автор запропонував перелік ексклюзивних білоруських назв райдуги, що важливо для розуміння специфіки цього сегмента цілісного слов'янського простору; із наведеного переліку ексклюзивів необхідно вилучити полікомпонентну образну номінацію *děvica vodu beretъ*, оскільки подібні утворення відомі також в українських діалектах, зокрема у віддаленні від білоруського простору: *д'їука воду бере, красна д'їука воду бере, красна пані воду з криниці бере* (Могила 2008: 220). Зумовленість номінації райдуги традиційною локальною народною культурою, що переконливо представлено у відомих працях А. Непокупного, М. Толстого, М. Алінея, О. Кривицького і про що згадано у студії М. Антропова, спричинила значну диференціацію вербальних засобів та відносно добре збереження у слов'янських діалектах великої кількості назв із виразними зв'язками з народною міфопоетичною картиною світу. Стаття М. Антропова вкотре нагадала, що повнота охоплення вихідного емпіричного матеріалу залишається базовою ідеологемою сучасної діалектології, особливо в проєкції на пізнання відношень між сучасними слов'янськими діалектними континуумами, реконструкцію минулого стану слов'янського макроконтинууму та еволюційних процесів у його просторі.

Принципово інші ареальні картини демонструють назви, пов'язані з ріднинними відносинами як одним із проявів устрою соціуму: ці номінації, за даними ЗЛА, зазнали відчутного інтегрування, уодноманітнення у слов'янському континуумі, що зумовило невисокий ступінь їх диференціації. Таку ситуацію продемонстрував П. Жиго на прикладі назв брата дружини – швагра/шурина у слов'янських діалектах (*Pomenowanie manželkinho brata (nielen) v slovenských nářečích*; с. 207–212). Конфесійні й соціальні чинники, на думку автора, спричинили втрату частини давніших питомих номінацій, їх заступлення назвами із широкими ареалами побутування (див. карту на с. 210). Високий рівень просторової експансії здебільшого мали назви іншомовні – германської, італійської, турецької генези.

Залежність ареальної поведінки назв від ідеографічної сфери, зв'язку із традиційною культурою продемонстрував І. Долінський на підставі аналізу назв шії – частини тіла людини – у слов'янських діалектах (*Nazwy 'szyi' w dialektach słowiańskich (na materiałach Ogólnosłowiańskiego atlasu językowego – OLA)*; с. 189–196). Дослідник загострив увагу на явищі номінативної плинності в діалектах – здатності «рухатися» від одного об'єкта називання до іншого: зокрема, ці назви можуть позначати суміжні об'єкти – шию, горло, карк. Зазначимо, що подібні процеси стосовно інших соматизмів у слов'янському континуумі, а також випадки нерозрізнення, об'єднання різних об'єктів спільною номінацією давніше відзначав Я. Сятковський (Siatkowski 2012a). Зауважена на прикладі соматизмів номінативна плинність із різною інтенсивністю оприявлення притаманна назвам різних ідеографічних сфер. Слушним видається зауваження І. Долінського, що номінативну нестабільність соматизмів могла спровокувати та обставина, що питання в анкеті було сформульовано російською мовою (с. 190), що могло зумовлювати неточне розуміння змісту питань експлораторами із різних слов'янських наукових осередків. Опрацьований автором матеріал підтвердив виразне ареальне протиставлення назв шії у слов'янському континуумі, доцільність і важливість їх картографічної презентації (див. карту на с. 191).

У центрі уваги студії Д.К. Рембішевської (*Z lokalnych zapożyczeń wschodniosłowiańskich w gwarach polskich – dryhle 'galareta'*; с. 213–219) – механізми формування рядів співвідносних номінацій окремого десигната. Ідеться про назви традиційної страви польської кухні, частина з яких постала внаслідок контактів зі східнослов'янським світом. Тому авторка підкреслює:

Aby móc rozstrzygnąć źródła zapożyczenia tytułowej *dragli*, należy prześledzić obecność tego wyrazu w językach i gwarach wschodniosłowiańskich (с. 214),

тобто вивчення явища в ареалі однієї мови має враховувати вичерпну інформацію із простору суміжних контактних мов. Відзначено, що в зоні зіткнення різних етномовних ареалів (ареал Люблінщини) спостережено відчутне розширення кола структурно різноманітних назв, співіснування гетерогенних номінацій, контамінованих форм тощо (с. 216). Відзначено, що для з'ясування генези окремих номінацій із центральнопольських говірок, формально тотожних зі східнослов'янськими номінаціями, недостатньо наявних емпіричних даних, а необхідне залучення нових свідчень. Нагадаємо, що потребу в розширенні джерельної бази, охоплення широких ареалів для зіставних спостережень доведено в багатьох студіях Я. Сятковського.

Зауважимо, що для читача не з'ясованою залишилася паспортизація наведеної на с. 216 словоформи *drengieliny* із покликанням на (Czyżewski 1986: т. 36), оскільки в названому джерелі така форма відсутня. Якби таку

форму вдалося зафіксувати, то вона, ймовірно, свідчила б про вторинний носовий голосний звук і активність міжмовної взаємодії, про що справедливо зауважила авторка.

Низку праць у виданні PF 2019 присвячено етимології діалектної лексики: опрацювання кожного сюжету цінне як нова спроба з'ясувати генезу слова і водночас як основа нових узагальнень щодо прийомів етимологізування; самозрозумілим у становленні генези лексики, її семантичного розвитку залишається опора на найширші оприявлення культури.

Спираючись переважно на матеріали ЗЛА, Т. Шалаєва і Д. Ващенко у статті *К етимологии праслав. *grędelъ 'оглобля плуга'* (с. 247–255) обґрунтовують свою версію визначення вихідної основи **grędel-* 'гряділь, деталь дерев'яного плуга'. Цей давній етимологічний сюжет має чималу літературу, у якій подано різні позиції дослідників, зокрема стосовно другого голосного звука. У межах концепції праслов'янської генези одні реконструюють форму як **grędelъ*, другі – як **grędělъ*, треті допускають рівноцінність варіантів **grędelъ* і **grędělъ*. Відомі також спроби обґрунтувати прагерманську генезу. У статті викладено різні позиції етимологів, а також спеціально звернуто увагу на взаємодію з угорським континуумом, але не використано інформації з румунських діалектів (див.: ЗКДА 1, к. 7). Додаткових коментарів потребує кілька моментів. В (ЗЛА4, к. 33) О. Кривицький за вихідну форму обрав лише **grędelъ*, хоча можлива альтернативна форма **grędělъ* (див.: рефлексію /**ě/* і /**e/* – ЗЛАě; ЗЛАe). Зауваження авторів про те, що

современные славянские формы с [i] типа укр. *гряділь* можно рассматривать не как содержащие рефлекс праслав. **ě* или **e*, а как отражающие продолжение этимологического **i* (с. 249),

потребує перегляду чи додаткової аргументації, оскільки типовим рефлексом псл. /**i/* в українській мові є [y]; вихідною базою сучасного укр. [i] є псл. /**ě/* та /**e/*, /**o/* (у визначених позиціях) (АУМ I–II; ЗЛАě; ЗЛАe). В усіх наведених в (ЗЛА4, к. 33) словоформах в українських говірках другий вокал відповідає типовим рефлексам /**ě/* – [i] та [ie], а просторовий розподіл варіантів **grędělъ* із цими рефлексами відповідає поширеній моделі протиставлення рефлексів /**ě/* в українському континуумі. Автори справедливо поставили під сумнів реконструкцію в ЗЛА форм *grędilo* як *gręd-i-dl-o* (3 пункти на російській території в зоні домінування *dyšlo*), вважаючи форму наслідком вторинної зміни за аналогією до інших форм середнього роду з фінальним -o. На нашу думку, усе вказує на те, що потреба в реконструкції праслов'янської форми **grędilъ* як германського запозичення (с. 249–250) є надлишковою, а зворотний угорський вплив на слов'янські діалекти, ймовірно, варто визнати лише за локальними формами *gerendel'* (словацька го-

вірка на терені Угорщини) і *geren'da* (в українській закарпатській говірці) (ЗЛА4, к. 33; див. також: ЗКДА 1, к. 6).

На коментар також заслуговує наведена (с. 250) паралель, за якою можна вбачати міжмовну ізоглосу:

ср. укр. *гряділь* ‘оглобля плуга’, русск. *грядиль* ‘продолговатый брус у плуга для прикрепления отдельных частей’; см. <...> диал. амур. *гряділь* ‘деревянный крюк с двумя «рогами»’ (СРГП 7: 183).

Наведену в СРГП локалізацію *гряділь* підтверджено новішими джерелами: як поширені в говірках Хабаровського краю подано *граділь*, чол. р. і *гряділь*, ж. р. (СРГП, 63). Обмеження в російському континуумі лише над-амурськими говірками типової для українських діалектів форми *гряділь* та зрідка фіксованої в різних українських діалектах *граділь* потребує ремарки про те, що в цьому регіоні з кінця XIX ст. існували великі українські переселенські анклавні (Зелений Клин), які відчутно трансформували мовну ситуацію краю (Блохинская 2014). Наслідки відносно нових українських впливів на російські говірки не належать до релевантних у контексті генетичних пошуків від праслов’янської доби до сучасності. Стаття переконливо демонструє доцільність з’ясування топохронографії (за моделлю Я. Сятковського) кожної сучасної словоформи задля довідної реконструкції її вихідного стану.

У тісному зв’язку із давніми римо-католицькими традиціями дотримання *сухого посту* Л. Кралік розглянув походження словацької номінації *kántrit’* та проаналізував відношення до польських гомогенних утворень (*Súvisi slk. kántrit’ s pol. dial. kętrzyć, kętrać*; с. 257–265). У словацькому діалектному континуумі лексема добре задокументована, використана в текстах багатьох авторів (від XIX ст.), має розгалужені формальні дериваційні зв’язки та семантичні похідні. Джерелом постання *kántrit’* у словацькій мові автор вважає латинське *quattuor (tempora)* ‘дні сухого (строного) посту, кварталні дні’, від чого на словацькому ґрунті утворилися структурні похідні та сформувалися нові значення, часто віддалені від сфери сакрального. Аналіз широкого кола фактів словацької мови також уповажнив автора на підтримання давніше висловленої думки Ф. Славського про те, що польське діалектне *skantrzyć ‘zabić, zadławić’* є запозиченням зі словацьких говірок (с. 359).

Вдале поєднання прецизійного аналізу широкого кола мовних одиниць із методологічним узагальненням досвіду авторки як етимолога і діалектолога відзначає статтю Х. Дейкової (*Към балканските езикови контакти. Произход на няколко български диалектни думи*; с. 267–275), у якій проаналізовано генезу лексем, що в болгарському мовному просторі постали внаслідок тривалої в часі різноспрямованої міжмовної/міжкультурної взаємодії в цьому ареалі. Серед важливих загальних положень, з яких розпочато статтю, ви-

діляються роздуми про ускладнення, що нерідко виникають в історико-етимологічному аналізі запозичень:

Проблемите са свързани, от една страна, с фрагментарност или липса на диалектен материал от езика източник, евентуално и от езика посредник, а от друга страна, с необходимостта да се отчитат различни звукови и/или семантични промени, които заетата дума претърпява на българска диалектна почва. Не са редки и случаите, когато думата търпи промени още на чужда диалектна почва в езика източник и ако тези промени не са засвидетелствани, това е много трудно да се установи (с. 268).

«Відчитання» формальних і семантичних змін двох запозичених слів (*футія/фучія* і *харак*) у болгарському континуумі становить основний зміст студії. Вражає кількість ексцерпованих із різних джерел формальних і семантичних похідних від цих основ, у яких відбиті фонетичні й словотвірні особливості відповідних діалектів, фонематичні субституції й гібридне поєднання питомих болгарських і запозичених структурних елементів, зафіксовані різні кроки семантичної еволюції. Авторка декодувала зміст формальних і семантичних перетворень лексем і запропонувала їх нову етимологічну інтерпретацію. Зокрема, вона довела, що об'єднання запозичених лексем *фотія* і *футул* в один етимон на правах формальних варіантів (як це подано в БЕР 8: 819) є абсолютно недостатнім та безпідставним (с. 270), до того ж такому об'єднанню суперечить семантика – позначення лексемами різних (віддалених між собою) денотатів; так само обґрунтовано іншу генезу лексеми *харак*, яку авторка виводить не з грецької, а з турецької мови. Переконливою видається теза про поширення в румунському континуумі *harac* через болгарське посередництво. Варто додати, що і в українських говірках також поширені – *гарáди*^е, наз. відм. мн. ‘тичка для підв'язування винограду’, *гарáдити/погарáджáт* ‘підв'язувати/підв'язати виноград на *гарáди*’ (Добруджа, Румунія) та *гарáт/гарáк* ‘дерев'яний кілок або зв'язка кількох очеретин, що використовують як опору куща винограду, помідор, перцю’ (Бесарабія, Україна). Широке коло наведеної в дослідженні Х. Дейкової просторово і семантично чітко визначеної лексики із болгарського мовного простору є важливою позитивною рисою статті: ці реєстри слів і похідних словоформ можуть бути використані як матриці для вивчення інших діалектних континуумів Балкан і Карпат.

У студії (*O pochodzeniu nazwy Nieborów*; с. 277–279) Г. Поповська-Таборська продемонструвала складність реконструкції постання і перетворень упродовж тривалого часу давніх власних назв, подала можливі варіанти мотивів їх появи в польській мові.

Дещо неочікуваними й водночас цікавими для сучасників постали проаналізовані Е. Сятковською шляхи виникнення назв заміжньої жінки (насам-

перед *żona, kobieta*) у польській мові від найдавнішого часу до сьогодення (*Koncepcje etymologiczne polskich nazw kobiety zamężnej*; с. 281–288). Проілюстровано результативність комплексного підходу до об'єкта вивчення, коли увагу зосереджено не тільки на етимоні, встановленні мови-джерела, з якого відбувалося поширення назв, а й на їхніх семантичних змінах у польському мовному просторі, особливостях функціонування й стилістиці. Усе це подано в тісному пов'язанні з динамікою впродовж часу соціального статусу жінки у шлюбі, загальними змінами культурних кодів соціуму.

Перспективну модель зіставних/типологічних досліджень слов'янських мов репрезентувала З. Тополінська (*Władza na rozdrożach derywacji semantycznej*; с. 289–297). Спираючись на давньослов'янські твірні основи і простеживши формування широких гнізд формально й семантично пов'язаних дериватів, дослідниця уявила концептуальні моделі семантичного розвитку дериваційних гнізд у польській і македонській мовах, визначила спільне й відмінне між ними. З'ясовано, що псл. **ręd-* 'ряд, шеренга (*szereg*)' засвідчує винятково продуктивну деривацію як у часах найдавніших, коли слов'янський мовний світ був відносно рівномірно охоплений спільними моделями, так і в ближчій до сьогодення період. Поняття 'порядок' виявилось плідним у різних понятєвих сферах: як у сегменті 'порядок природний', так і у 'світ людської спільноти' та 'внутрішній ментальний порядок' (с. 292). Це поняття інтегральне для обох мов. Специфічним для польської мови є поняття 'керування справами/панування над ситуацією', а в македонській мові досі домінують деривати, близькі до вихідного (давнього) стану, якими передають поняття порядку лінарного, порядку як такого. Зафіксовану велику кількість дериватів справедливо потрактовано як свідчення про високий статус семантики, яку представляє **rank-* (с. 294). За такою самою методикою авторка розглянула псл. **vold-* та псл. (?) **(gь)panь*, виокремивши в дериватах обох мов концептуальні значення в їх еволюційному розвитку. Це уповажнило авторку не лише на історико-семасіологічні узагальнення, а й на висновки плану ментального:

[...] stale składniki semantyczne pojęcia władzy to 'porządek', 'kontrola', nie powinien więc nas dziwić proces derywacji semantycznej, który prowadzi od 'porządku linearnego', 'kontroli nad własnym majątkiem', czy 'panowania nad poddanymi' ku 'władzy państwowej' (с. 297).

Окремий розділ книги присвячено міжмовним контактам, які розглянуто на різному матеріалі із використанням різноманітних засад дослідження. Важливу проблему інтерпретації карт ЗЛА актуалізувала Т. Вендіна (*Общеславянский лингвистический атлас и культурологическая география*; с. 301–313), проаналізувавши лексичні карти як джерело пізнання культури. Відомо, що топографія/ареалогія елементів, явищ слов'янської культури без-

відносно до лінгвоареалогії чи на її тлі ще не набула належного поширення, представлена принагідно. Синтезувавши етимологічні опрацювання лексики в ЗЛА, що передували її картографічній презентації, Т. Вендіна підтвердила відоме положення про існування в давнину кількох зовнішніх стосовно слов'янського макроконтинууму центрів/ареалів впливів на слов'ян, що відбулося в різних сферах культури, зокрема і в номінації важливих понять. Продемонстровано, що лінгвальна інформація ЗЛА із чітко визначеними просторовими параметрами кожного картографованого елемента залишається важливим джерелом для поглибленого аналізу мовної й культурної еволюції слов'ян від модельованого праслов'янського стану до спостережуваної сьогоденної мовно-культурної диференціації слов'янського макроконтинууму. Читання лексичних/словотвірних карт ЗЛА, які є специфічно організованими поліінформативними текстами, передбачає декодування й інтерпретацію інформації різних планів: власне номінативної, семантичної, мотиваційної, а також аналіз конфігурації і наповнення ареалів, виявлення різноспрямованих ізоглос. При цьому важливим є дотримання принципу генетизму, зокрема послідовного розрізнення в просторі карти питомих із запозичених, давніх і інноваційних елементів. Прокоментовані у статті різні типи декодування інформації можуть слугувати читачам путівником в опрацюванні атласу.

Сприймаючи як достатньо обґрунтовану високу оцінку евристичного потенціалу ЗЛА і можливість пізнати на підставі карт фрагмент слов'янської мовної картини світу, а також реально відчуті своєрідність національної мовної свідомості (с. 311), зауважимо, що водночас необхідно підкреслювати специфіку ЗЛА – атласу із доволі рідкою мережею населених пунктів, чим зумовлене обмеження репрезентативних можливостей карт. Поза їх простором, відповідно – поза увагою дослідників, залишається чимало номінативних одиниць, їхніх формальних і семантичних варіантів, кожен із яких приховує свою інформацію. Самозрозуміло, що без повноти емпіричної бази, якої можна досягти завдяки долученню джерел інформації з-поза ЗЛА, створити науково обґрунтовану модель мовної картини світу слов'ян чи окремого слов'янського етносу неможливо, як важко (чи й неможливо) уникнути довільних реконструкцій семантики коренів/основ, далекосяжних культурологічних побудов, які пов'язують із «найдавнішими» (якими саме?) епохами. Подані в статті матеріали й узагальнення викликають зацікавлення, спонукають до їх верифікації у просторі різних слов'янських локусів.

Окремі оцінки й загальні висновки авторки не видаються достатньо переконливими. Зокрема, сумнів викликає твердження про те, що „румынское влияние [...] характерно в основном для болгарских диалектов. Особенно ярко оно выражено в болгарских говорах в Банате” (с. 306); при цьому поза належною увагою залишено інші вектори інтенсивної взаємодії румунських діалектів, зокрема із сусідніми сербськими й українськими. Наслідки впливу

румунських говірок на сербські та українські діалекти відтворено на картах різних випусків ЗЛА; напр., коментуючи запозичення у 8-му випуску ЗЛА, Я. Сятковський констатує наявність румунських впливів лише на українські говірки (Siatkowski 2004: 119–120). Нагадаємо, що численні румунські запозичення в контактних слов'янських континуумах репрезентовано також на картах 7-томного ЗКДА та атласу українських закарпатських говірок Й. Дзендзелівського, і що різноманітні результати східноромансько-слов'янської взаємодії докладно проаналізовано в дослідженнях Д. Крижале, Й. Дзендзелівського, Г. Клепикової, І. Робчука, Я. Сятковського, до яких варто було б скерувати читачів.

Важливе питання ареально-типологічного дослідження кашубського ідіому М. Номачі (*Planing Kashubian in the circum-baltic (CB) area*; с. 315–328) реалізує в контексті критичного розгляду спроб пов'язання кашубщини із балтійським мовним союзом (БМС). Критично проаналізувавши позиції різних дослідників, узявши до уваги виділювані риси БМС та їх наявність/відсутність у кашубському ідіомі, автор дійшов висновку про відсутність передумов віднесення кашубського мовного простору до БМС, хоча окремі елементи різних мов БМС наявні в кашубщині (звернуто увагу на балто-кашубські, скандинавсько-кашубські та фіно-угорсько-кашубські контакти).

Історію спроб унезалежнення Моравії та виформування окремого моравського лінгвоїдіому, що активно обговорювалося в чеському соціумі в кінці ХХ – на початку ХХІ ст., обрав об'єктом аналізу О. Улічні (*Die Mährer und ihr politischer und sprachlicher Status*; с. 329–339). Спроби підвищити статус локального мовлення Моравії до рівня кодифікованої мови, як і досягти незалежності/меншої залежності від центру після революції 1989 р. в Чехії не завершилися успішним створенням нового адміністративного устрою. На думку автора, на заваді стали збереження традиції моноцентризму всупереч положенням нової конституції Чехії (старий комуністичний централізм змінився на новий прагоцентризм); реалізації візій мовного інтегрування Моравії, виробленню окремого ідіому перешкодила, крім інших обставин, відчутна діалектна різноманітність регіону. Спадання зацікавлення соціуму ідеєю моравської самоідентифікації автор подав у таблиці за часовими зрізами в десять років – у 1991, 2001 і 2011 роках (с. 334). Описана моравська ситуація актуалізує важливість урахування сукупності соціальних, політичних і власне мовних чинників у моделюванні змін статусу лінгвофеноменів.

У форматі окреслення проблеми й можливих прийомів дальших досліджень М. Гебаль-Єзерська зіставила польську і чеську мови в контексті міжкультурної комунікації (*Komunikacja interkulturowa czesko-polska – zarys problematyki*; с. 341–350). Розглянувши і синтезувавши відомі з попередніх опрацювань пізнавальні стратегії, авторка запропонувала низку попередніх гіпотез, для верифікації яких у майбутньому ще необхідно створити належну емпіричну базу та проаналізувати її. Зміст наведених гіпотез, наприклад, про

те, що чеське спілкування має нижчий контекст, ніж польське (с. 345), як і демонстрація різних показників при «вимірюванні культури» у відсотках (с. 346) без докладного аналізу репрезентативного матеріалу залишаються передчасними і непереконливими. Адже йдеться про вивчення національних культур, які є надзвичайно складними інформаційними комплексами, окремі важливі сегменти яких назагал мало придатні для точного структурування й опису в межах окремо взятої культури (напр., моделі асоціативного осмислення й аксіації дійсності). Тому зіставний аналіз двох таких ексклюзивних об'єктів, як польська і чеська культури, залишається надзвичайно проблемним. Припускаємо, що пошуки релевантних ознак культур, їх вербальних і позавербальних репрезентантів можуть дати нові неочікувані результати, проте оперування такими результатами потребує особливого такту – як наукового, так і політичного.

Реконструкцію непрямого шляху потрапляння германізмів до польської мови через російське посередництво представлено в дослідженні Г. Геншель, С. Андерс-Марновські і С. Теш (*Zur russischen Vermittlung von Germanismen ins Polnische während der Zeit der polnischen Teilungen*; с. 351–363). Як показано на вибраних прикладах, основою визначення російського сліду в запозиченнях із германським етимом слугують формальні й семантичні особливості лексеми, наявність дериватів; важливе значення має хронологічний параметр – час фіксування лексеми/деривата від основи в писемних пам'ятках, хоча в цілому цей показник є релятивним.

Для розуміння змін у польському мовленні різних периферійних регіонів важливими є дослідження історії взаємодії із сусідніми іншомовними континуумами, оцінка наслідків такого контактування; студія про російськомовні впливи І. Грек-Пабісової (*O wpływach języka rosyjskiego na mówioną polszczyznę północnokresową dawniej i dziś*; с. 365–381) є продовженням попередніх публікацій авторки про взаємодію з литовськими та білоруськими говірками в ареалах їх зіткнення. Емпіричну базу склали записи польського мовлення північно-східних кресів та словник, укладений на підставі цих записів, який уможливив статистичне опрацювання інформації за різними параметрами, що має особливу пізнавальну вагу. Зокрема, вказано на доволі високий відсоток росіянізмів серед активно вживаної поляками лексики – 13% (див.: с. 372), на кількість запозичень із російської мови в різні періоди історії (починаючи від 1772 р.) та кількість деактуалізованих лексем. Звернуто увагу на складність у багатьох випадках остаточного визначення російської мови як джерела запозичення, оскільки, за оцінками авторки, 90% росіянізмів може бути так само кваліфіковано як вплив білоруської мови/діалектів (с. 376). Цінними є зауваження про якість мовлення російських поселенців у Польщі: „Ich język rosyjski najczęściej nie był ani językiem literackim, ani fonetycznie poprawnym” (с. 378), що не могло не впливати на формальну структуру за-

позичень; аксіація ідіомів як окремих параметр в описах міжмовної взаємодії трапляється зрідка.

Продовжуючи багатоаспектне вивчення міждіалектної взаємодії, Я. Рігер цього разу зосередив увагу на словацьких впливах на лемківську лексику (*Wybrane zapożyczenia i paralele słowackie w słownictwie lemkowski gwarę Wysowej*; с. 383–392). Підкреслено роль словакізмів лемківських говірок для пізнання етапів і характеру осадництва, сезонних рухів людності на Лемківщині. На прикладі опрацювання лексики окремої говірки розроблено формат майбутнього лемківського словника, який, як видається, оптимально інтегрує матеріали всіх дотеперішніх словників, що стосуються лемківських говірок, та спроби їх кодифікації на рівні окремого нормативного ідіому; це лексикони різного обсягу й глибини фахового опрацювання, яких в останні десятиліття опубліковано чимало (покликання в статті відсилають до цих видань). Словникова стаття достатньо репрезентативна, охоплює різну інформацію (подано лексему, її семантику, топографію, наведено ілюстрації вживання в мовленні та відсилання до інших джерел). Використання матеріалів із різних джерел ускладнене різним визначенням семантики лексем (часто недостатнім) авторами, що необхідно долати в новому лексиконі; ця проблема уявлена в коментарях до низки вокабул.

Важливу сторінку історії міжмовної й міжкультурної взаємодії розкриває студія М. Травінської про польські елементи в латинськомовній пам'ятці зламу XV–XVI ст., яку приписують Бартомею з Бидгощі (*Wyrazy polskie w Variarum exhortationes et formulae ordinis Fratrum Minorum de Observatia Bartolomeja z Bydgoszczy*; с. 393–400). Опрацювання складного до відчитання рукопису, що становить не *чистовик*, а *накопчення чорнових записок*, винагородило дослідницю (і читачів) унікальним матеріалом – це майже 200 польських виразів, якими пояснено відповідні місця латинського тексту. Добір польських слів, словосполук, подання ширших тлумачень і перифраз належали до арсеналу засобів припасування латини до польського дискурсу, становили набір технологічних прийомів цього процесу. На виразних прикладах показано, що те саме поняття з латинського тексту в польських «приписах» у пам'ятці інколи має кілька контекстуальних відповідників, що уможлиблює виявлення семантичних варіантів як латинізмів, так і польських лексем.

Входження діалектів у сферу інтернет-комунікації стало однією з рис мовного життя багатьох слов'янських країн кінця XX ст.: розширюється присутність діалектного мовлення в мережевому просторі, доволі швидко змінюються настанови й форми його використання; зростає джерельна цінність представлених діалектних матеріалів. Локальний досвід спілкування говіркою в інтернеті дедалі частіше стає предметом лінгвістичного аналізу. Віддавна використання сілезьких говірок в інтернеті досліджує З. Грень. У його новій праці (*Gwary Śląska Cieszyńskiego w Internecie*; с. 401–410) представ-

лено різні аспекти широкої проблеми зміни статусу діалектного мовлення в сучасному соціумі. Запропоновано чітко визначати діалектне мовлення в інтернеті на шкалі офіційне (урядове) ↔ неофіційне (приватне) мовлення, розрізняти міру діалектності текстів (окремі краплі; стилізація під діалектне мовлення; мікротексти; суцільний діалектний текст; тексти блогерів-діалектоносіїв). Діалектний рух у Польщі, зокрема в регіоні Цешинської Сілезії, спровокував існування в інтернеті сталих діалектних рубрик, публікування на його сторінках діалектних словничків (після текстів до регіональних слів подають загальнопольські відповідники), ведення дискусій про говіркові явища, проведення конкурсів знавців діалектів тощо. Самоочевидним є те, що така широка й різнопланова присутність діалектів у мережевому просторі дедалі глибше трансформує задовжені погляди на діалектне мовлення (насамперед як об'єкт поборювання супроти літературного стандарту), змінює на позитивну суспільну оцінку цієї форми буття національної мови. З. Грень вдало розкриває пізнавальне й загальнокультурне значення факту входження діалектного мовлення в широкий інформаційний простір, зокрема завдяки інтернету. З огляду на джерелознавчу цінність для лінгвістичних досліджень текстів в інтернеті важливим видається зауваження:

W związku z dużą anonimowością niektórych typów wypowiedzi, teksty gwarowe w Internecie mogą mieć nawet bardziej naturalny charakter niż teksty w świecie realnym (с. 408).

Актуальну проблему збереження національного обличчя мови і культури великого міста (на прикладі Варшави) розв'язує К. Сятковська-Каллебат (*Kieszonkowy atlas języków warszawskich. Cztery Marie – cztery języki – cztery Warszawy (w powieści Sylwii Chutnik „Kieszonkowy atlas kobiet”*); с. 413–426). Варшаві (ймовірно, як і іншим великим містам, і не лише в Польщі) загрожує як глобальна англізація, так і відчутна редукція природньої міжособистісної комунікації на осі одного покоління та особливо – між поколіннями, загрожує герметизація світу окремо кожної особистості:

Coraz trudniej znaleźć wspólny język, rozumiany jako system wartości i czytelnych znaków kulturowych, nawet wśród osób żyjących w tej samej przestrzeni geograficznej [...] (с. 424).

Розуміння складної комунікативної ситуації у великих містах інспірувало дослідницю традиційної культури міста С. Хутник до уособлення Варшави в постатях чотирьох героїнь із різними внутрішніми світами, із притаманним кожній із них особливим мовленням, набором традиційних наративів, фольклором; при цьому підкреслено, що героїні проживають у тій самій частині міста, на тій самій вулиці і в тій самій передвоєнній кам'яниці. Спільність

локусу лише посилює ідею внутрішньої ізольованості героїнь, відмінності їхньої мови, внаслідок чого створюється щось на зразок атласу «варшавських мов» (с. 414). К. Сятковська-Каллебат виділяє різні складники мови героїв, увиразнює фонетичні й лексичні риси варшавського мовлення, локальні елементи балад середини ХХ ст., на які наклалися колоквиалізми-англізми початку ХХІ ст.; унаслідок поєднання елементів різної генези „powstaje więc coś, co określić można jako nową gwarę warszawską” (с. 417). Висловлено надію, що нова варшавська говірка здатна зінтегрувати мешканців міста (с. 424), що не видається надмір романтичною, бо спирається на інформацію про широкий рух дослідників і шанувальників мови Варшави, численні публікації про мову Варшави, постання громадського об'єднання *Stowarzyszenie Gwara Warszawska*, закріплення ідеї варшавського балаку у назві міського скверу тощо. У реаліях стрімкої урбанізації у слов'янських країнах нагадування про невідворотні мовні трансформації, інспірування досліджень цих соціомовних процесів є особливо актуальними.

Роль традиційного локального фольклору, словесної творчості, культурних публічних акцій у творенні образу міста розглянув К. Сікора (*Kraków spod ciemnej gwiazdy w symbolicznej przestrzeni miasta*; с. 427–442), підкресливши, що „*Kraków jest kulturową przestrzenią wyjątkowo sprzyjającą mitologizacji przeszłości*” (с. 428). До двопланового осмислення різноманітних проявлень традицій Кракова – як фактів культурної археології і як елементів сучасного культурного дискурсу – додано ширший контекст із використанням зіставлення з аналогічними фактами культурного життя польських міст та Львова. Виняткове знання автором культури Кракова в її найрізноманітніших сьогоденних оприявненнях і змінах уможливило важливий висновок:

Miasto potrzebuje dla nowocześnie rozumianego marketingu nie tylko rzutkich menedżerów, ale i barwnych postaci, własnej <...> gwary, tradycji i muzyki [...]
(с. 433).

У контексті твореного такого багатогранного культурного продукту сучасного Кракова оцінено надбання попередніх періодів (із кінця ХІХ ст., передвоєнного і післявоєнного життя міста), форми осучаснення давнішого надбання та інновації сьогодення. Автор підкреслює посилення популярності регіональних форм і явищ культури великих польських міст (Краків, Варшава, Познань, Лодзь), їхньої цінності. Своєю студією К. Сікора актуалізує важливу проблему просторового варіювання сучасної польської урбанокультури, важливим складником якої є мовлення міст, утверджує новий формат діалектології культури.

3. Важливі кроки на шляху зміни перспективи

Книга З. Тополінської *Zmiana perspektywy* (Topolińska 2015), окрім цінного наукового і біографічно-публіцистичного змісту та невідпорного стилю щирості оповіді, виявилася напрочуд вдалою своєю назвою, що переросла в метафоричне позначення важливої ідеологеми – сутності очікувань щодо розвитку сучасного слов'янського мовознавства.

Ця ідеологема – зміна перспективи – цілком пасує оцінці діяльності Професора Януша Сятковського: наукові досягнення Професора вилилися в послідовний розвиток *просторової парадигми* дослідження мови, у виявлення й пояснення кореляції між топографією мовних явищ і їхніми хронологічними характеристиками, зв'язку між внутрішньомовними і позамовними чинниками еволюційних змін.

Прийом топохронографічного аналізу, що склався насамперед у численних аналітичних сюжетах Я. Сятковського про лексику слов'янських діалектів та здобувся на підтримку і дальший розвиток іншими мовознавцями, забезпечує результативність реконструювання та пояснення структурних, ареальних та функціональних змін лінгвальних одиниць, їх варіювання в континуумах окремих мов та в загальнослов'янському просторі; кожна студія про окремий мовний знак синтезує вичерпну лінгвальну синхронну й історичну інформацію, яка розкриває ексклюзивну зумовленість його змін у часі й просторі.

Праці Я. Сятковського здебільшого змістово двопланові: перший план творить докладний, з увагою до різноманітних деталей, аналіз мовних одиниць, а другий – набір аналітичних процедур, які чітко окреслюють модель пізнання лінгвальних явищ, що придатна для застосування до інших об'єктів і в інших дослідницьких ситуаціях. У багатьох працях видання „Prace Filologiczne” (2019) ідеї Я. Сятковського і процедури аналізу – прийом Сятковського – знайшли свій розвиток і поглиблення.

Евристичну цінність багатьох студій у виданні PF 2019 становить новий чітко параметризований та лінгвістично інтерпретований матеріал слов'янських говорів і мов. Презентовані в описах діалектів реєстри мовних одиниць згодом набувають статусу матриці, придатної для дослідження інших слов'янських континуумів, для виявлення в різних зонах слов'янського макроконтинууму спільних/відмінних елементів, окреслення міждіалектних і міжмовних ізоглос різних структурних рівнів та списків ексклюзивів. Важливе значення для розвитку лінгвославістики мають оприєвнені в PF 2019 інноваційні прийоми, оперті на поєднання традиційних дескриптивних дослідницьких процедур із новими аналітичними підходами, зокрема на цифрові технології опрацювання великих масивів мовної інформації.

Відчутне оновлення емпіричної бази сучасного слов'янського мовознавства, насамперед завдяки розширенню інформації про діалектну мову, нові

теоретичні узагальнення щодо закономірностей та інтенсивності структурних і функціональних змін у слов'янському діалектному макроконтинуумі, нові прийоми пізнання, зокрема і реалізовані в різноманітних працях Професора Я. Сятковського, обґрунтовані в публікаціях РР 2019 та підтверджені матеріалами численних карт ЗЛА й нових слов'янських лінгвістичних атласів, відчутно поглиблюють просторову парадигму дослідження слов'янських мов як важливого напрямку в їх пізнанні.

Література і скорочення

- АУМ = *Атлас української мови*, 1984–2001, гол. ред. колегії І.Г. Матвіяс, т. 1–3, Київ.
- БЕР = *Български етимологичен речник*, 1971–, ред. Вл. Георгиев (И. Дуриданов, М. Рачева, Т.А. Тодоров), т. 1–, София.
- Блохинская А.В., 2014, *Русско-украинское взаимодействие в русских говорах Приамурья (на материале речи жителей Октябрьского района Амурской области)*, диссертация на соискание ученой степени кандидата филологических наук, Благовещенск.
- Борц 2019 = *Скарби українських говорів: тексти про борц*, відп. ред. і передм. Н. Хібеба, В. Леснова, Львів.
- Гриценко П.Е., 2015, *Феномен диалектного явления: онтология и гносеология*, [в:] *Исследования по славянской диалектологии*, 17: *Судьба славянских диалектов в XXI веке*, отв. ред. Л.Э. Калнынь, Москва, с. 9–59.
- ДАБМ = *Дьялекталагічны атлас беларускай мовы*, 1963, рэд. Р.І. Аванесоў, Ю.Ф. Мацкевіч, Мінск.
- ЗКДА = *Загальнокарпатський діалектологічний атлас = Общекарпатский диалектологический атлас*, вып. 1–7, 1989–2003.
- ЗЛА = *Загальнослов'янський лінгвістичний атлас = Общеславянский лингвистический атлас*, 1988–.
- ЗЛАё 1988 = *Общеславянский лингвистический атлас*. Серия фонетико-грамматическая, вып. 1: *Рефлексы *ě*, ред. Б. Видоески, П. Ивић, Белград.
- ЗЛАе 2011 = *Общеславянский лингвистический атлас*. Серия фонетико-грамматическая, вып. 6: *Рефлексы *e*, ред. Т.И. Вендина, Л.Э. Калнынь, Москва.
- ЗЛА4, 2012 = *Общеславянский лингвистический атлас*. Серия лексико-словообразовательная, вып. 4: *Сельское хозяйство*, ved. red. A. Ferencíková et al., Bratislava.
- Калнынь Л.Э., 2002, *Роль Р.И. Аванесова в создании Общеславянского лингвистического атласа*, [в:] *Аванесовский сборник. К 100-летию со дня рождения члена-корреспондента АН СССР Р.И. Аванесова*, ред. Н.Н. Пшеничнова и др., Москва, с. 53–57.
- Колесник В., 2019, *Говірка болгар с. Городнього (Чийшия), Бесарабія. Словник = Говорът на българите в с. Городне (Чийшия), Бесарабия. Речник*, Одеса.

- Колесник В., 2022, *Говірка болгар с. Делени, Бесарабія. Словник = Говорът на българите в с. Делени, Бесарабия. Речник*, Одеса.
- ЛАС = *Лінгвістичний атлас Європи = Atlas Linguarum Europae (ALE)*, 1983–.
- Ларин Б.А., 1962, *Опыт областного словаря-атласа (О книге: J. Siatkowski. Słownictwo Warmii i Mazur. Budownictwo i obróbka drewna. Wrocław, 1958, str. 140 + 64 тару)*, [в:] *Слово в народных говорах русского Севера*. Сборник статей, отв. ред. Б.А. Ларин, Ленинград, с. 129–136.
- Могила О., 2008, *Метеорологічна лексика українських говорів*, Київ.
- СРГП = *Словарь русских говоров Приамурья*, 1983, отв. ред. Ф.П. Филин, Москва.
- Толстой Н.И., 1997, *Избранные труды*, т. 1, Москва.
- Ястремська Т., 2021, *Моделювання українського діалектного простору: концепти верх/низ*, Львів.
- Basaj/Siatkowski, 2006 = Basaj M., Siatkowski J., *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*, Warszawa.
- Bibliografia 2019 = Bibliografia prac Janusza Siatkowskiego za lata 1999–2018*, „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, t. 74, с. 35–56.
- Чыжэўскі Ф., 1986, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Чыжэўскі Ф., 2021, *Nazwy terenowe jako źródło wiedzy o ginącej leksyce apelatywnej (na przykładzie mikrotoponimu Bachury koło Białej Podlaskiej)*, „Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Філологія”, 2 (46), с. 257–264.
- Dorobek 2022 = Dorobek naukowy Profesora Janusza Siatkowskiego za lata 1951–2022*, oprac. I. Doliński, Z. Kłos, D.K. Rembiszewska, Warszawa 2023, online: <http://slawistyka.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/283/2023/06/Dorobek-profesora-Janusza-Siatkowskiego.pdf> [доступ: 28.06.2023].
- Dubisz S., 2014, *Jubileusz Profesora Janusza Siatkowskiego*, „Bohemistyka”, nr 3, с. 293–299.
- MAGP = *Mały atlas gwar polskich, 1957–1970*, opr. przez Pracownię Atlasu i Słownika Gwar Polskich Zakładu Językoznawstwa PAN w Krakowie pod kier. K. Nitscha, od t. 3 pod kier. M. Karasia i Z. Stamirowskiej, od t. IX pod kier. M. Karasia, 1–13, Wrocław.
- PF = „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, t. 44 (1999), t. 74 (2019).
- Popowska-Taborska H., 1999, *O Profesorze Januszu Siatkowskim – oficjalnie (i mniej oficjalnie)*, „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, t. 44, с. 9–12.
- Rembiszewska D.K., 2019, *Na dziewięćdziesięciolecie Profesora Janusza Siatkowskiego*, „Bohemistyka”, nr 2, с. 275–282.
- Rembiszewska/Siatkowski 2018 = Rembiszewska D.K., Siatkowski J., *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*, Warszawa.
- Rembiszewska/Siatkowski 2021 = Rembiszewska D.K., Siatkowski J., *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*, cz. 2, Warszawa.
- SFPS = „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 1955–.
- Siatkowski J., 1958, *Słownictwo Warmii i Mazur, I: Budownictwo i obróbka drewna*, Wrocław.

- Siatkowski J., 1962, *Dialekt czeski okolic Kudowy*, cz. 1: *Fonetyka, słowotwórstwo*; cz. 2: *Fleksja, słownictwo, teksty*, Wrocław ; Warszawa ; Kraków.
- Siatkowski J., 1965, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, cz. 1, Wrocław.
- Siatkowski J., 1970, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, cz. 2, Wrocław.
- Siatkowski J., 1986, *Kryteria ustalania wpływu języków bliskospokrewnionych*, [B:] *Festschrift für Herbert Bräuer zum 65. Geburtstag am 14. April 1986*, Hrsg. R. Olesch, H. Rothe, Köln ; Wien, c. 551–563.
- Siatkowski J., 1996, *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2001, *Kontakty polszczyzny z językami słowiańskimi. Kontakty polsko-czeskie*, [B:] *Współczesny język polski*, red. J. Bartmiński, Lublin, c. 541–544.
- Siatkowski J., 2001–2002, *O trudnościach w ustalaniu legend do map „Atlasu ogólnosłowiańskiego”*, „Roczniki Humanistyczne”, Vol. 49–50, nr 6: Językoznawstwo. Prace ofiarowane Profesorowi Zenonowi Leszczyńskiemu, Lublin, c. 373–378.
- Siatkowski J., 2003a, *Komentarz historyczno-etymologiczny do słowiańskiej mapy ‘tkacza’*, [B:] *Słowa jak mosty nad wiekami*, red. U. Sokólska, P. Wróblewski, Białystok, c. 345–352.
- Siatkowski J., 2003b, *Komentarz historyczno-etymologiczny do słowiańskiej mapy ‘bednarza’*, [B:] *Pogranicza języków – pogranicza kultur. Studia ofiarowane Elżbiecie Smułkowej*, red. A. Engelking, R. Huszcza, Warszawa, c. 112–118.
- Siatkowski J., 2004, *Studia nad wpływami obcymi w Ogólnosłowiańskim atlasie językowym*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2005, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2012a, *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2012b, *Rozrůnĕní fonetické a morfologické vrstvy ve Slovanském jazykovém atlasie*, [B:] *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*, eds. S. Čmejrková, J. Hoffmannová, J. Klímová, Praha, c. 315–319.
- Siatkowski J., 2013, *Zdzisław Stieber – życiorys naukowy*, [B:] *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały i wspomnienia*, red. D.K. Rembiszewska, Warszawa, c. 15–31.
- Siatkowski J., 2015, *Studia nad słowiańsko-niemieckimi kontaktami językowymi*, Warszawa.
- Siatkowski/Waniakowa 2013 = Siatkowski J., Waniakowa J., *Ogólnosłowiański atlas językowy (OLA) – projekt prof. Zdzisława Stieberta a obecna rzeczywistość atlasowa*, [B:] *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały i wspomnienia*, red. D.K. Rembiszewska, Warszawa, c. 77–86.
- Sokołowski J., 2000, *Słowiańskie derywaty imienne z przyimkiem negacji w podstawie słowotwórczej*, “Acta Universitatis Wratislaviensis”, No 2228, Slavica Wratislaviensis CX, Wrocław.
- Stieber 2013 = *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały i wspomnienia*, red. D.K. Rembiszewska, Warszawa.
- Topolińska Z., 2015, *Zmiana perspektywy. Gawęda nie tylko językoznawcza*, Kraków.
- Waniakowa J., 2019, *Jubileusz Profesora Janusza Siatkowskiego*, „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, t. 74, c. 13–30.

Žigo P., 2019, *Pomenovanie manželkinho brata (nielen) v slovenských nárečiach*, „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, t. 74, c. 207–212.

References

- AUM = *Atlas ukrajyns'koyi movy*, 1984–2001, Vols. 1–3, Kyiv.
- BER = *Balgarski etimologichen rechnik*, 1971 –, Vols. 1–8, Sofiya.
- Basaj/Siatkowski 2006 = Basaj M., Siatkowski J., *Bohemizmy w języku polskim. Słownik*, Warszawa.
- Bibliografia 2019 = Bibliografia prac Janusza Siatkowskiego za lata 1999–2018*, „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, Vol. 74, pp. 35–56.
- Blohinskaya A.V., 2014, *Russko-ukrajinskoye vzaimodeystviye v russkikh govorakh Priamur'ya (na materiale rechi zhiteley Oktyabr'skogo rayona Amurskoy oblasti). Dissertaciya na soiskaniye uchenoy stepeni kandidata filologicheskikh nauk*, Blagoveshchensk.
- Borshch 2019 = Skarby ukrajyns'kykh hovoriv: teksty pro borshch*, ed. N. Khibeba, V. Lyesnova, L'viv
- Czyżewski F., 1986, *Atlas gwar polskich i ukraińskich okolic Włodawy*, Lublin.
- Czyżewski F., 2021, *Nazwy terenowe jako źródło wiedzy o ginącej leksyce apelatywnej (na przykładzie mikrotoponimu Bachury koło Białej Podlaskiej)*, „Naukovyy visnyk Uzhhorods'koho universytetu. Seriya Filolohiya”, Vol. 2 (46), pp. 257–264.
- DABM = *Dyyalyektalahichny atlas byelaruskay movy*, 1963, red. R.I. Avanyesow, Yu.F. Matskyevich, Minsk.
- Dorobek 2022 = Dorobek naukowy Profesora Janusza Siatkowskiego za lata 1951–2022*, oprac. I. Doliński, Z. Kłos, D.K. Rembiszewska, Warszawa 2023, online: <http://slawistyka.uw.edu.pl/wp-content/uploads/sites/283/2023/06/Dorobek-profesora-Janusza-Siatkowskiego.pdf> [access: 28.06.2023].
- Dubisz S., 2014, *Jubileusz Profesora Janusza Siatkowskiego*, „Bohemistyka”, no. 3, pp. 293–299.
- Hrytsenko P.E., 2015, *Fenomen dialektynogo yavleniya: ontologiya i gnoseologiya*, [In:] *Issledovaniya po slavyanskoy dialektologii. 17. Sud'ba slavyanskikh dialektov v XXI veke*, ed. L.E. Kalnyn', Moskva, pp. 9–59.
- Kalnyn' L.E., 2002, *Rol' R.I. Avanesova v sozdanii Obshch斯拉vianskogo lingvisticheskogo atlasa*, [In:] *Avanesovskiy sbornik. K 100-letiyu so dnya rozhdeniya chlena-korrespondenta AN SSSR R.I. Avanesova*, Moskva, pp. 53–57.
- Kolesnyk V., 2019, *Hovirka bolhar c. Horodnoho (Chyys'hiya), Besarabiya. Slovyk = Govorat na balgarite v s. Gorodne (Chyys'hiya), Besarabiya. Rechnik*, Odesa.
- Kolesnyk V., 2022, *Hovirka bolhar c. Deleny, Besarabiya. Slovyk = Govorat na balgarite v s. Deleni, Besarabiya. Rechnik*, Odesa.
- Larin B.A., 1962, *Opyt oblastnogo slovarya-atlasa (O knige: J. Siatkowski. Słownictwo Warmii i Mazur: Budownictwo i obróbka drewna. Wrocław, 1958, str. 140 + 64 mapy)*, [In:] *Slovo v narodnykh govorakh russkogo Severa*, Leningrad, pp. 129–136.

- LAYe = *Linhvistychnyy atlas Yevropy = Atlas Linguarum Europae (ALE)*], 1983–.
- Mohyla O., 2008, *Meteorolohichna leksyka ukrayins'kykh hovoriv*, Kyiv.
- PF = „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęconego językoznawstwu”, Vol. 44 (1999), Vol. 74 (2019).
- Popowska-Taborska H., 1999, *O Profesorze Januszu Siatkowskim – oficjalnie (i mniej oficjalnie)*, „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, Vol. 74, pp. 9–12.
- Rembiszewska D.K., 2019, *Na dziewięćdziesięciolecie Profesora Janusza Siatkowskiego*, „Bohemistyka”, no. 2, pp. 275–282.
- Rembiszewska/Siatkowski 2018 = Rembiszewska D.K., Siatkowski J., *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*, Warszawa.
- Rembiszewska/Siatkowski 2021 = Rembiszewska D.K., Siatkowski J., *Pogranicze polsko-wschodniosłowiańskie. Studia wyrazowe*, part 2, Warszawa.
- SFPS = „Studia z Filologii Polskiej i Słowiańskiej”, 1955–.
- Siatkowski J., 1958, *Słownictwo Warmii i Mazur, I: Budownictwo i obróbka drewna*, Wrocław.
- Siatkowski J., 1962, *Dialekt czeski okolic Kudowy*, part 1: *Fonetyka, słowotwórstwo*; part 2: *Fleksja – słownictwo – teksty*, Wrocław ; Warszawa ; Kraków.
- Siatkowski J., 1965, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, part 1, Wrocław.
- Siatkowski J., 1970, *Bohemizmy fonetyczne w języku polskim*, part 2, Wrocław.
- Siatkowski J., 1986, *Kryteria ustalania wpływu języków bliskospokrewnionych*, [In:] *Festschrift für Herbert Bräuer zum 65. Geburtstag am 14. April 1986*, Köln ; Wien, pp. 551–563.
- Siatkowski J., 1996, *Czesko-polskie kontakty językowe*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2001, *Kontakty polszczyzny z językami słowiańskimi. Kontakty polsko-czeskie*, [w:] *Współczesny język polski*, ed. J. Bartmiński, Lublin, pp. 541–544.
- Siatkowski J., 2001–2002, *O trudnościach w ustalaniu legend do map „Atlasu ogólnosłowiańskiego”*, „Roczniki Humanistyczne”, Vol. 49–50, no. 6: *Językoznawstwo. Prace ofiarowane Profesorowi Zenonowi Leszczyńskiemu*, Lublin.
- Siatkowski J., 2003a, *Komentarz historyczno-etymologiczny do słowiańskiej mapy ‘tkacza’*, [In:] *Słowa jak mosty nad wiekami*, ed. U. Sokólska, P. Wróblewski, Białystok, pp. 345–352.
- Siatkowski J., 2003b, *Komentarz historyczno-etymologiczny do słowiańskiej mapy ‘bednarza’*, [In:] *Pogranicza języków – pogranicza kultur. Studia ofiarowane Elżbiecie Smułkowej*, ed. A. Engelking, R. Huszcza, Warszawa, pp. 112–118.
- Siatkowski J., 2004, *Studia nad wpływami obcymi w Ogólnosłowiańskim atlasie językowym*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2005, *Słowiańskie nazwy wykonawców zawodów w historii i dialektach*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2012a, *Słowiańskie nazwy części ciała w historii i dialektach*, Warszawa.
- Siatkowski J., 2012b, *Rozrůznění fonetické a morfologické vrstvy ve Slovanském jazykovém atlasie*, [In:] *Čeština v pohledu synchronním a diachronním. Stoleté kořeny Ústavu pro jazyk český*, eds. S. Čmejrková, J. Hoffmannová, J. Klímová, Praha, pp. 315–319.
- Siatkowski J., 2013, *Zdzisław Stieber – życiorys naukowy*, [w:] *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały i wspomnienia*, ed. D.K. Rembiszewska, Warszawa, pp. 15–31.

- Siatkowski J., 2015, *Studia nad słowiańsko-niemieckimi kontaktami językowymi*, Warszawa.
- Siatkowski/Waniakowa 2013 = Siatkowski J., Waniakowa J., *Ogólnosłowiański atlas językowy (OLA) – projekt prof. Zdzisława Stiebera a obecna rzeczywistość atlasowa* [In:] *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały i wspomnienia*, ed. D.K. Rembiszewska, Warszawa, pp. 77–86.
- SRGP = *Slovar' russkikh govorov Priamur'ya*, 1983, ed. F.P. Filin, Moskva.
- Stieber 2013 = *Zdzisław Stieber (1903–1980). Materiały i wspomnienia*, ed. D.K. Rembiszewska, Warszawa.
- Tolstoy N.I., 1997, *Izbrannyye trudy*, Vol. 1, Moskva.
- Topolińska Z., 2015, *Zmiana perspektywy. Gawęda nie tylko językoznawcza*, Kraków.
- Waniakowa J., 2019, *Jubileusz Profesora Janusza Siatkowskiego*, „Prace Filologiczne: rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, Vol. 74, pp. 13–30.
- Yastremska T., 2021, *Modelyuvannya ukrayins'koho dialektnoho prostoru: kontsepty verkhnyz*, Lviv.
- ZKDA = *Zahalnokarpats'kyy dialektolohichnyy atlas = Obshchekarpatskiy dialektologicheskyy atlas*, Vol. 1–7, 1989–2003.
- ZLA (OLA) = *Zahalnoslov'yans'kyy linhvistychnyy atlas = Obshcheslavyanskyy lingvisticheskiy atlas*, 1988–.
- ZLAě 1988 = *Obshcheslavyanskyy lingvisticheskiy atlas*, Seriya fonetiko-grammaticheskaya, Vol. 1: *Refleksy *ě*, eds. B. Vidoeski, P. Ivić, Belgrad.
- ZLAe 2011 = *Obshcheslavyanskyy lingvisticheskiy atlas*. Seriya fonetiko-grammaticheskaya, Vol. 6: *Refleksy *e*, eds. T.I. Vendina, L.E. Kalnyn', Moskva.
- ZLA4, 2012 = *Obshcheslavyanskyy lingvisticheskiy atlas*. Seriya leksiko-slovoobrazovatel'naya, Vol. 4: *Selskoye khozyaystvo*, ed. A. Ferencíková et al., Bratislava.
- Žigo P., 2019, *Pomenovanie manželkinho brata (nielen) v slovenských nárečiach*, „Prace Filologiczne : rocznik Wydziału Polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego poświęcony językoznawstwu”, Vol. 74, pp. 207–212.

Summary

Quest for new vistas of learning: Turning pages of a new publication in the field of Slavic studies

Among the highlights of Professor Janusz Siatkowski's scholarly activity in the field of Polish and Slavic studies, there are his consistent development of the areal paradigm of linguistic research and his establishing and interpreting correlations between the areal distribution of linguistic phenomena and their chronological features, as well as between language-internal and extralinguistic factors influencing language evolution processes.

The method of toponychronographic analysis, which primarily emerged in Siatkowski's numerous studies of Slavic dialect lexis, was then adopted and further developed by other linguists. Using exhaustive synchronic and diachronic linguistic data, and also taking into account the specificity of every linguistic item under scrutiny have resulted in the efficiency of his reconstruction and interpretation of structural, areal, and functional changes in linguistic inventories, their variation within individual Slavic languages and the common Slavonic area.

Siatkowski's analysis of a wide range of structural elements of various languages, differing in their genesis and history, testifies to the high informative value of all kinds of linguistic items, something that, while not denying the existence of general regularities of language development, brings into clearer relief their shared as well as exclusive properties.

From the viewpoint of their content, Siatkowski's works are twofold: firstly, they involve detailed analysis of linguistic items, and secondly, they employ a rigorous theoretical and methodological apparatus, which includes a set of relevant analytical procedures and is fit to be applied to other linguistic objects and in other research areas. Many studies in the 2019 volume "Prace Filologiczne" demonstrate the further proliferation and development of his ideas and methods – of what may be termed Siatkowski's approach.

Heuristically, many papers in this volume are valuable for the new material of Slavonic dialects and languages they bring, as well as the way this material is structured and interpreted. The inventories of linguistic items presented in dialect descriptions then turn into a matrix applicable in checking up other Slavonic linguistic areas, finding their common and distinctive elements, and establishing cross-dialectal and cross-linguistic isoglosses of various structural levels as well as exclusive features.

The authors of the papers arrive at new theoretic generalizations concerning the regularities and scale of structural and functional changes in the common Slavonic dialectal area, effectively elaborating the areal paradigm of language study as an important direction in modern linguistics.

Keywords: Janusz Siatkowski, areal paradigm, toponychronographic analysis, Slavic dialect lexis, Slavic Linguistic Atlas (OLA).